

У правовідносинах необхідним є також вираження волі учасників (або настання подій, що залежать не від їхньої волі), спрямованої на реалізацію відносин, передбачених у нормі. У науковій і навчальній літературі під юридичними фактами розуміють конкретні життєві обставини, що виникають відповідно до норм права і характеризуються настанням тих або інших правових наслідків - виникненням, зміною або припиненням правовідносин [4, с.10].

Суб'єктивне право з моменту його появи в суб'єкта знаходиться в статичному стані. З цього моменту особа може діяти або поводитися певним чином. Це статичне положення можна визначити як можливість задоволення визначеної потреби. Тут немає ще поведінки. Особа може і не реалізувати своє право. Суб'єктивне право реалізується на третьому етапі правового регулювання суспільних відносин.

Надійшла до редколегії 23.03.2000

Список літератури:

1. Теория государства и права: Курс лекций. /Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. М., 1997. 2. Хещуриани Д.Г. Значение моральных норм в советском гражданском праве. Дисс... канд. юрид. наук. Тбилиси, 1977. 3. Ю.С. Завьялов. Проблема интереса в марксистской теории социалистического права. Автореф. дисс... канд. юрид. наук. М., 1968. 4. Н.И.Матузов. Теоретические проблемы субъективного права. Дисс... д-ра юрид. наук. Саратов, 1973. 5. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. М., 1974. 6. Исаков В.Б. Юридические факты в советском праве. М., 1984.

М.М. Фролов

ВЛАДНИЙ АКТ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

З переходом України до ринкових відносин, лібералізацією суспільних процесів виникла нагальна необхідність реформування системи управління, зокрема, змін в стосунках громадян з правоохоронними органами. На цьому наголошує міністр внутрішніх справ України Ю.Ф.Кравченко у дисертаційному дослідженні, де обґрунтовує необхідність перетворення органів внутрішніх справ (далі ОВС) із карально-репресивного апарату в службу захисту прав та законних інтересів громадян. При цьому існування апарату управління, який би здійснював регулятивну функцію у суспільстві, не викликає у нього сумніву.

У зв'язку з цим слід відзначити, що ОВС в процесі здійснення своїх функцій вступають в управлінські відносини, котрі визначаються як «конкретна форма соціальних зв'язків (суспільних стосунків) свідомо вольового й організаційного характеру, в яких одна сторона виступає носієм (виразником) функцій управління – (суб'єкт), а інша – відчуває на собі керівний вплив з боку першої – (об'єкт), що відповідає цілям соціального управління, обумовленим економічними та політичними основами даного суспільного ладу» [1, с.180]. Ці відносини в ОВС, як зазначає О.М. Бандурка, можна поділити на внутрішньосистемні та зовнішні. Зовнішні є такими, що забезпечують взаємодію ОВС із середови-

шем, в якому він функціонує [2, с.128]. Забезпечення виконання покладених на них державою функцій здійснюється ОВС за рахунок застосування примусу, який є «методом вольового забезпечення відповідної правової поведінки громадян, посадових та юридичних осіб за допомогою застосування заходів впливу, урегульованих адміністративно-правовими нормами, з метою досягнення відповідного порядку, припинення та попередження правопорушень, притягнення до відповідальності правопорушників, засобом втілення волі держави у життя суспільства та здійснюється зокрема у формі видання актів, які за своїми властивостями є індивідуальними, правоохоронними, викладеними у письмовій чи усній формі» [3, с.113].

Застосовуючи примус, ОВС здійснюють державно-владне розпорядження по захисту прав та законних інтересів громадян. Владність забезпечує узгодженість дій учасників правозастосування, підтримує їхню дисципліну, на її підставі акти застосування норм права стають обов'язковими та забезпечуються всіма засобами, які має держава [4, с.19]. Правозастосовча діяльність ОВС має форму індивідуальних приписів, оскільки стосується чи окремих випадків, чи окремих осіб.

Для досягнення мети правозастосування, тобто врегулювання поведінки окремих осіб, ОВС надані права та обов'язки, які у сукупності складають їхню компетенцію. Виходячи з положень Конституції України, Законів України «Про міліцію», «Про організаційно-правові заходи по боротьбі з організованою злочинністю» та інших нормативних актів, головне завдання ОВС - це попередження та усунення чинників, які породжують злочинність, захист громадян від злочинних проявів.

Здійснюючи свої функції по застосуванню норм права, ОВС здебільшого видають письмові приписи, які мають обов'язковий характер, але ця діяльність може також мати вираз у певних діях або у вербальній формі. Необхідно зазначити, що таку діяльність можуть здійснювати лише службові особи, які мають визначене у нормативному порядку обмежене коло повноважень, відносно втручання в певні стосунки суспільного життя. Таким чином, можна дійти висновку, що дії по застосуванню норм права службовою особою чи органом внутрішніх справ – це свідомо-вольова дія суб'єкта державного управління, яка має владний характер та забезпечена заходами державного впливу і спрямована на врегулювання суспільних відносин. Незаперечним є і те, що службові особи ОВС, здійснюючи владно-розпорядчу діяльність від імені держави, втручаються в правостосунки між різними суб'єктами, котрі зокрема можуть регулюватися нормами цивільного права, що призводить до змін у стосунках між ними, або їх припинення, а останнє, у свою чергу, може призвести до заподіяння шкоди, як майнової, так і не майнової. Визнання того, що зменшуються матеріальні та нематеріальні блага, пов'язане з абсолютним характером цих благ і обов'язком усіх і кожного утримуватися від їх порушення. Зобов'язання цього виду називають охоронними.

Не всі порушення абсолютних прав, на думку А.І. Загорулько, викликають виникнення охоронних відносин. Так, якщо власник неправомірно позбавляється влади над своїм майном або йому здійснюються перешкоди в користуванні майном, він може пред'явити до осіб, що порушили право власності, вимоги відшкодування або негаторний позови, щоб забезпечити повернення власності або усунення умов, що перешкоджають нею користуватися [5, с.38].

Зобов'язання, що виникли внаслідок правопорушення (делікту) та заподіяння шкоди, містяться в гл. 40 ЦК України та регламентуються ст.ст. 440 - 466. Зокрема, ст. 442 ЦК містить в собі норму про відповідальність державних та громадських установ, посадових осіб за шкоду, заподіяну ними в разі виконання службових обов'язків у галузі адміністративного управління. Отже, під виконанням службових обов'язків посадовими особами в галузі адміністративного управління розуміються дії, втілені в адміністративному акті. Такі дії здійснюються посадовою особою при виконанні покладених на неї владних функцій. Порушення порядку та умов при виконанні таких функцій складає незаконність дій посадової особи, що в разі заподіяння такими діями шкоди, згідно зі ст.442 ЦК, є підставою виникнення зобов'язання по її відшкодуванню [6, с.322]. Ст. 442 ЦК побудована за принципом генерального делікту, який діє у багатьох країнах континентальної Європи, зокрема в Україні, та визначає, що заподіяна шкода має бути відшкодована. Тобто презумується обов'язок заподіювача шкоди її відшкодувати. На думку Д.В. Бобрової ці зобов'язання виникають як з правомірних, так і з неправомірних дій [7, с.30-31]. З цього приводу немає значення, чи така шкода була заподіяна протиправними діями, чи правомірними, оскільки правомірність заподіяння шкоди має бути доведена суб'єктом, який її заподіяв. Однією з підстав визнання завданої шкоди правомірною є дія в стані крайньої необхідності. Але на відміну від кримінального права, в цивільному праві дія в такому стані незвільняє від відповідальності, що видається не зовсім цілком вірним

Так, розглядаючи умови, за яких було завдано шкоду владними актами в галузі адміністративного управління, зокрема у сфері діяльності ОВС, необхідно врахувати, що їм властиві низка деяких спеціальних ознак. Як вже вказувалося вище, до ОВС існує вимога зреагувати в межах своєї компетенції на повідомлення про скоєння злочину та вжити заходів для усунення його наслідків. Тому в правовій науці існує точка зору, яка стверджує, що дії, які завдали шкоду у сфері адміністративного управління, повинні визнаватися незаконними не з позицій цивільного права, а тієї галузі, якою вони регулюються, наприклад, адміністративного чи кримінального. Умовою відшкодування шкоди, заподіяної владним актом, є обов'язкова попередня його відміна або визнання недійсності такого розпорядження, що здійснюється на підставі норм відповідної галузі права [8, с.715 - 716]. Тому принцип генерального делікту до таких відносин не застосовується.

Також необхідно зазначити, що деколи шкода завдається внаслідок складу особливих підстав, наприклад, при затриманні злочинця, пов'язаного з при-

мусовою зупинкою автотранспорту або проникненням до приміщення, де він переховується.

Викладена також інша позиція, широко обґрунтована в цивілістичній літературі, відповідно до якої усі відносини по відшкодуванню шкоди, що виникли у сферах, які регулюються різними галузями права, є цивільно-правовими [9, с.157].

За таких підстав цілком природно виникає необхідність врегулювання відносин по відшкодуванню шкоди спеціальною нормою, наприклад, статтею про заподіяння шкоди при затримання злочинця. Відсутність цієї статті неможливо компенсувати застосуванням норми про відшкодування шкоди, заподіяної в стані крайньої необхідності, або загальним законом про відповідальність за шкоду, заподіяну в галузі державного управління.

Надійшла до редколегії 02.03.2000

Список літератури:

1. Козлов Ю.М., Фролов Е.С. Научная организация труда: Управление и право. М., 1986. 2. Бандурка О.М. Основи управління в ОВС України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Х., 1996. 3. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: Підручник Під ред. І.П. Голосніченко та Я.Ю. Кондратьєва. К., 1995. 4. Юсупов В.А. Правоприменительная деятельность органов государственного управления. М., 1979. 5. Загорюлько А.И. Обязательства по возмещению вреда, причиненного субъектами гражданского права. Дисс. ... канд. юрид. наук. Х., 1995. 6. Цивільне право: Підручник. Ч.2. / Під ред. Н.С. Кузнецової. К., 1996. 7. Боброва Д.В. Проблемы деликтной ответственности в советском гражданском праве.: Автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. Х., 1988. 8. Гражданское право: Учебник. Часть 2. / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М., 1998. 9. С.Н. Братусь. Юридическая ответственность и законность. М., 1976.

К.А. Карчевський

МАЙНОВІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ДЕРЖАВНИХ ВИЩИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Центральною ланкою при характеристиці правового статусу конкретного суб'єкта підприємницької діяльності є правове положення належного йому майна. Оскільки підприємницька діяльність - це діяльність, що здійснюється на свій ризик і під власну майнову відповідальність, то при вирішенні питання про можливість даної особи (як фізичні, так і юридичні) бути суб'єктом підприємницької діяльності необхідно визначити чи володіє вона майном і на якому праві. Якщо буде встановлено, що така діяльність здійснюється не на власний ризик і не під особисту майнову відповідальність по причинах відсутності майна або хібною правомочностей у відношенні наявного майна, то така діяльність не може бути визнана підприємницькою [3, с. 16].

Роздивимося, чи надає організаційно-правова форма установи достатні правомочності у відношенні її майна і чи створює це необхідні майнові передумови підприємництва державним вищим закладом освіти.. Відповідно до п. 1 ст.34 Закону України «Про власність»[1]. майно державних вищих